

LÉVAY SÁNDOR EGRI NAGYPRÉPOST BIZALMAS LEVELE LONOVICS JÓZSEFHEZ 1850-BEN*

Lonovics József 1834–1848 között csanádi püspök, 1848. június 25-én V. Ferdinánd által kinevezett (a pápa által meg nem erősített) egri érsek a forradalom és szabadságharc időszakában tanúsított, továbbá a bécsi udvar által neki tulajdonított szerepe miatt lemondásra kényszerült egyházi tisztségeiről,¹ kényszerlakhelyére, az ausztriai Melk bencés kolostorába 1850. március 9-én érkezett meg. Alábbiakban egy, régi barátjától és paptársától, Lévay Sándor egri nagypréposttól² Lonovicsnak írott levelet közlünk,³ melynek érdekességét az adja, hogy Lévaynak sikerült bizalmas úton, személyes közvetítéssel beszámolót küldenie a száműzött főpaprak. Vagyis nem kellett tartania attól, hogy illetéktelen kezekbe kerül, a postán felbontják vagy „elvész”, tehát őszintén, keddőzetlenül, a hivatalos formulákat is jórészt mellőzve, személyes stílusban fordulhatott Lonovicsához.

Lévay és Lonovics kapcsolata már utóbbi egri érsekké való kinevezése előtt kezdődött. A közéletben és az egyházban egyaránt mindketten aktívak voltak, Lévay informálta az országosan ismert, tekintélyes csanádi püspököt az egri főegyházmezejében

* A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként – az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

1 Lonovics József életrajzára ld.: Ipolyi Arnold: Lonovics József érsek, Magyar akadémiai igazgató- és tiszti tag emlékezete. Pest, 1868. (továbbiakban: Ipolyi, 1868.); Emlékkülés Lonovics József püspök születésének 200. évfordulóján. Makó, 1993. (A Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség Füzetei, 13.) A vonatkozó szak- és életrajzi irodalomból Lonovics 1848–49. évi tevékenységére legutóbb: Zakar Péter: Püspöki életrajzok a 19. századból. I. (Lonovics József és Horváth Mihály) In: *Deliberationes*, 2010. 2. sz. 211–212.; Busku Anita Andrea: Horváth Mihály és Lonovics József. (Ellentétek és párhuzamok.) In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2011. 3. sz. 35–57.; Busku Anita Andrea – Fazekas Csaba: Lonovics József és Fogarasy Mihály levélváltása (1862) In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*. Miskolc, 2012. (Megjelenés alatt, továbbiakban: Busku-Fazekas, 2012.) Megjegyzés: A közleményünkben szereplő életrajzi adatok jelentős részének forrása (további hivatkozások nélkül): Magyar Katolikus Lexikon, I–XIII. köt. Főszerk.: Diós István. Bp., 1993–2009. (Online: Katolikus Lexikon, lexikon.katolikus.hu – 2012. május).

2 Lévay Sándor (1808–1873) eredetileg evangélikus családban született, katolizálása után az egri főegyházmezejé papja, több tisztséget viselt az érsekségben, Pyrker érsek halála után, 1847. október 18-tól káptalani helynök. A szabadságharc alatti tevékenységéért perbe fogták, halálra ítélték, majd kegyelmet kapott. Az 1860-as évek elejétől c. püspök, a hétszemélyes tábla bírója, 1871-től újra püspöki helynök, c. püspök, 1872 végén Bartakovics érsek segédpüspöke, székét már – betegsége miatt – nem foglalhatta el.

3 Lelőhelye: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (továbbiakban: OSzKKt.) Fol. Hung. 1920. (= Lonovics József iratai. Lonovics életére, pályájára, a vezetése alatt álló egyházmegyék igazgatására vonatkozó iratok, 1793–1867.) III. 168r–169v.

történekről.⁴ Lonovics említett uralkodói kinevezését követően készült az érseki székhely elfoglalására, bár az országgyűlésben és az országos politikában való szerepvállalása ezt megakadályozta. A káptalani helynöki tisztséget betöltő Léway 1848 augusztusában nemcsak arról értesítette Lonovicsot, hogy az általa korábban összehívott főegyházmegyei zsinat milyen lelkesen üdvözölte és várakozását fejezte ki az érseki székhely elfoglalása iránt, hanem a polgári átalakulás nyomán érzett aggodalmakról is beszámolt: „Kegyelmes Uram! E megye papsága érzi az idők roppant súlyát, érzi, miként a világrendítő zivataroknak közepette gondos atyára, Isten szíve szerinti főpásztorra, magas szellemű vezérre van szüksége, miszerint úgy állhasson az idők harcaiban az Isten háza mellett, mint egy férfiú, egyesülve, összetartva, miszerint az isteni hierarchia sarkkövére, a püspökségre támaszkodva, s a főpásztori biztos vezérszót követve rendületlen szilárdsággal haladjon hivatása pályáján akkor is, midőn feje felett az idők villámai csattognak, és lába alatt a világ évszázados összeomlása miatt megrendül a föld.”⁵

Léwayról röviden megjegyezzük, hogy már 1848. május 6-án körlevélben fejezte ki bizalmát az uralkodó és a nádor mellett hangsúlyosan a Batthyány-kormány iránt is. Október 10-i körlevelében a fegyveres honvédelemre buzdított, sőt az önvédelmi háború kibontakozását (valamint a december 2-i trónváltozást) követően is felszólította a papságot a lakosság lelkesítésére, a hazáért mondandó imádságot írt elő stb. Káptalani helynökként tudomásul vette az egri főszékesegyházban a magyar fegyverek sikerét támogató egyházi beszédek, szentmisét. Ismerté vált róla, hogy 1849 februárjában nagypréposti palotájában vendégeskedtek Görgey, Dembiński és Klapka tábornokok. A cs.kir. csapatok előrenyomulása következtében Léway lemondott a helynökségről, Windischgrätz Egerbe bevonuló csapatai vagyonát is lefoglalták.⁶

Lonovics 1848 őszén továbbra is részt vett az uralkodói leirattal október 3-án felosztatott magyar országgyűlés munkájában, sőt egyik kezdeményezője volt a magyar püspöki kar által október 28-án V. Ferdinándhoz intézett emlékiratnak. Az év utolsó napján tagja lett a Windischgrätzhez küldött magyar delegációnak. Bár 1849 elejétől igyekezett a Ferenc József iránti hűségét bizonygatni,⁷ személyét a bécsi udvarból már

4 Például Pyrker János László egri érsek haláláról, végrendeletéről, az örökségével kapcsolatosan a főegyházmegyében kialakult nézetekről, kanonokválasztásról stb.: Léway Sándor levele Lonovics Józsefnek. Eger, 1847. december 17. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. II. 269r–270r.

5 Léway Sándor Lonovics Józsefnek. Eger, 1848. augusztus 10. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. II. 332r–v. Megjegyzés: A Lonovics érseki kinevezése feletti örömet különösen indokolta, hogy az egri főegyházmegyében kezdte meg szolgálatát, érseki irodaigazgató, a káptalan országgyűlési követe is volt. Ld. még erről az időszakról: Lonovics József Léway Sándornak. Pest, 1848. szeptember 20. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. II. 378r.; Lonovics József Léway Sándornak. Pest, 1848. november 8. – Uo. 391r. (Utóbbiban arról írt, hogy tényleges egri intézkedéseit a pápai beiktatása utáni időben kívánta megvalósítani.)

6 Léway 1848–49-es szerepvállalásáról ld.: Kiss Péter: Az 1848/49-es események egri vonatkozású résztvevői. Eger, 1998. 95–98.; Uő: 1848/49-es elítélt papok. In: *Vigilia*, 1998. 3. sz. 197–203. (továbbiakban: Kiss, 1998.); Hegyi Béla: Egri papok 1848–49-ben. In: Uő: *Szélvitorla. Följegyzések a hetvenes évekből. (1978–1981) Bp., 2004.* (továbbiakban: Hegyi, 2004.) 103–105.

7 Lonovics több bizonygatást is adta udvarhűségének, és 1849 elejétől semmilyen kapcsolatba nem akart lépni a forradalmi magyar kormányzattal. Mindezt több, az ellene folyó eljárás során keletkezett tanúval-

bizalmatlansággal kezelték. Ezt – valamint a magyar csapatok közeledtét – érzékelve 1849. április elején elhagyta Pest-Budát, Pannonhalmára, Bécsbe, majd Marienbad fürdőhelyére távozott. A lanzendorfi ferences rendházban 1849. július 20-án tartóztatták le, Bécsen és Pozsonyon keresztül Pestre érkezett, ahol az Újépületben raboskodott, többek között Lévaival együtt. Miután lemondott egri érseki és csanádi püspöki címéről, évi járadék folyósítása mellett a melki bencés apátságba távozható.⁸ Lonovics 1853-ban költözhetett Bécsbe, ahol tudományos tevékenységet folytatott, Széchenyi bizalmas barátja lett, 1860-ban térhetett vissza Magyarországra.

Léva 1849. december 12-én szabadult fogságából, sikerült meggyőznie vádlóit arról, hogy Kossuthék proklamációit kényszer hatására hirdette ki, tompította a Horváth Mihály kultuszminiszter (kinevezett csanádi püspök) által előírt imádság élet illetve a magyar kormány nyomására sem vállalt közéleti funkciót. Ennek ellenére Léva újra el kellett hagynia Egert, 1850 februárját követően nem is térhetett vissza oda, erre csak szeptember 20-át követően kerülhetett sor, miután helynöki és nagypréposti méltóságáról egyaránt lemondott.⁹ 1850. október 3-án a főkáptalan ülésén bejelentette, hogy „pénzviszonyai, részint más, lelki nyugalomára érzékenyen hatott körülmények miatt bizonytalan ideig lehető elvonultságban élni s e végből Bogácsra költözni szándékozék”, amit engedélyeztek számára, 1855–1861 között azonban ismét érseki helyettesként Egerben volt. Szempontunkból érdekes, hogy a főkáptalan ülésén – egy kortárs feljegyzése szerint – külön téma volt „Lonovics püspök úrnak és Léva Sándor nagyprépostunknak szomorú helyzete”.¹⁰

Fentiekből látszik, hogy az alább közölt levél rendkívül érdekes időpontban, 1850. június 22-én kelt, vagyis akkor, amikor Lonovics még csak nemrég érkezett Melkbe, Léva pedig bizonytalan volt sorsát, Egerbe való visszatérését illetően. Közvetlen előz-

lomás is hangsúlyozta. Például Santhó Károlyé, aki 1849-ben a magyar kormány Lonovics visszatérését szorgalmazó megkeresését is továbbította, majd a szabadságharc után részletesen beszámolt arról, hogy a főpap „kijelenté, hogy [...] készebb minden érdeket háttérbe szorítani inkább, mint oly lépést tenni, mely által az uralkodó dinasztia iránt minden szeplőtelen hűsége s ragaszkodására csak egy parányi árnyék is vettethetné”. A vallomásban szempontunkból érdekes, hogy Léva Lonovicsnak küldött – az udvar és a magyarok közötti konfliktus békés elrendezésébe vetett meggyőződését tartalmazó – üzenetét is Santhó továbbította a főpapa. Ld. Santhó Károly vallomása Lonovicsról. Pest, 1850. január 27. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. III. 138r–139v. Santhó Károly (1818–1906) az esztergomi főegyházmegye papja, 1846-tól az *Religio és Nevelés* munkatársa, 1848 elején a Szent István Társulat elődjének titkára. 1849 elején elkísérte Lonovics Józsefet Windischgrätz bicskei táborába, majd rövid fogságot szenvedett, 1850-tól tardoskeddi, majd Pest-Belvárosi káplán, később a pozsonyi Emericanum egyik vezetője, pozsonyi kanonok. 1849 után elterjedt a híre, hogy a tavaszi hadjárat idején Lonovics Debrecenbe készült hódolat-nyilvánításra, erre utaló megbízható adattal azonban nem rendelkezünk. Vö. Ipolyi, 1868. 50–51.

8 Ld. minderről pl.: Hermann Egyed: A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idejében. Gödöllő, 1932. (továbbiakban: Hermann, 1932.) 30–31. Az ismertetett időszakról, az egyháziakkal szembeni megtorlásról részletesen ld.: Zakar Péter: Haynau egyházi áldozatai. In: *Aetas*, 2000. 1–2. sz.; Tamási Zsolt: A katolikus egyházi vezetés önvédelmi törekvései az 1848–1849-es forradalom leverése után. In: *Történelmi Szemle*, 2009. 3. sz. 355–384.

9 Hermann, 1932. 49. (Ld. még erről alább.)

10 Kiss, 1998. 199.; Hegyi, 2004. 105.

ménye volt, hogy Lévy alighogy kiszabadult az Újépületből, azonnal nyilatkozatot tett – a nem sokkal korábban szintén szabadlábba helyezett, ekkor a budai ferenceseknél tartózkodó – Lonovics ártatlanságáról, udvarhűségéről, illetve arról, hogy semmiféle kapcsolata nem volt Debrecennel.¹¹ Mentegetőzött is Lonovics előtt, hogy „egy szabad perce sincs”, ezért késve küldte nyilatkozatát, kérve, hogy Lonovics javítsa, egészítse ki, ha szükségesnek látja.¹² Lévy (Lonovics „háládatos fia”) ekkor még bizakodott aziránt, hogy Egerben megértéssel fogadják a 48-as szerepvállalása miatti meghurcoltatását követően: „Nagy részvéttel vannak excellenciád sorsa iránt mindenütt, engem is szívesen fogadtak.”

A „szíves fogadtatást” illetően azonban hamarosan csalódnia kellett. Mint bizalmas levelének első részében Lonovicsnak megírta, az egri kanonokok rendkívül elutasítóak voltak személyét illetően, a cs.kir. hatóságoknál rá nézve terhelő nyilatkozatokat tettek. Emiatt Lévynek Pestre kellett menni, hogy tisztázza magát. Az általa leírt események (ügyének kivizsgálása, tanúvallomások, kilincselés Scitovszky János esztergomi érsek-nél, Haynaunál stb.) érdekes és jellemző történetek a megtorlás időszakára nézve az egyháziak körében. Lévy ekkor még úgy gondolta, neki is évekre külföldre kell távoznia („míg a jelen botrányos politikai s egyházi irány megbukik”), s megemlítette anyagi nehézségeit is. (Bizonyára ezek is szerepet játszottak abban, hogy – mint említettük – végül is „csak” Bogácsra kellett visszavonulnia.)

Az utókor szempontjából igazán szerencsés, hogy Lévy próbálta Lonovicsot széles körűen tájékoztatni politikai és egyházpolitikai kérdésekről a Haynau-féle megtorló gépezet működése idején. Érezhető szomorúsággal regisztrálta, hogy az önkényuralom rendszere a magyar konzervatívoknak és a katolikus egyháznak is csalódot és sérelmet okozott. Lévy levelének érdekes adaléka az az utalás, miszerint Fogarasy Mihály¹³ c. püspöknek szerepe volt a Lonovics elleni eljárásban.¹⁴ Megosztotta értesüléseit a püspöki székek várható betöltésével kapcsolatosan, és aggodalommal írt az önkényuralom rendszerének egyházzal kapcsolatos terveiről. (Lévy levelében érdekes módon nem tett említést a kassai püspökségről,¹⁵ továbbá Lonovics egyik leginkább közvetlen korábbi

11 Lévy Sándor nyilatkozata. Eger, 1849. december 14. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. III. 69r–v.

12 Lévy Sándor Lonovics Józsefnek. Eger, 1849. december 19. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. III. 73r.

13 Fogarasy Mihály (1800–1882) erdélyi egyházmegyes pap, a bécsi udvar lelkésze, 1838-tól a nagyváradai egyházmegye kanonokja, a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat” kezdeményezője, aktív közéleti tevékenységet is kifejtett, 1846-tól c. püspök. 1848-ban szoros kapcsolatban állt Lonovicssal, a püspöki kar október 28-i emlékiratát ő vitte Olmützbe. 1849 után a Szent István Társulat igazgatója, 1853-ban visszatért a nagyváradai egyházmegyébe. 1864-től haláláig erdélyi püspök.

14 Ld. erről részletesen: Busku-Fazekas, 2012.

15 Kunszt Józsefet (1790–1866) 1850. május 30-án nevezte ki az uralkodó kassai püspökké. Kunszt két évvel később kalocsai érsek lett, Kassán utóda Fábry Ignác volt. Fábry Ignác (1792–1867) felszentelését követően Kassán püspöki levéltáros, titkár, 1834-től Lonovics József csanádi püspök irodaigazgatója, majd oldalkanonok és általános helynök, később c. püspök, 1847-től a nagyváradai tankerület főigazgatója. 1848-ban a csanádi egyházmegye káptalani helynöke. 1852 februárjától haláláig kassai püspök, 1859-től c. szentjobbi apát. Lonovicsnak csanádi püspöksége idején az egyik leginkább közvetlen munkatársa. 1848-ban a csanádi egyházmegye káptalani helynöke, 1849-ben a nagyváradai vésztörvényszék elé állították

munkatársáról, Fábry Ignácról. Utóbbiban az is szerepet játszhatott, hogy Fábry meglátogatta személyesen is Lonovicsot, gyakran nyilatkozott ügyében, leveleztek. Fábry igyekezett kihasználni megbízható császárpárti magatartását egykori püspöke érdekében, ezért megmozgatta minden lehetséges magyar és osztrák kapcsolatát Magyarországon illetve Bécsben is.¹⁶ Lonovicsot fogsága idején – külön Haynautól kapott engedély alapján – meg is látogatta az Újépületben.¹⁷)

Lévay levelét ugyan aggodalom, a világi konzervatívok és az egyháziak meghasonlottsága miatti félelem, továbbá a Gondviselés kizárólagosságába vetett bizalom hatotta át, mégis igyekezett vigasztalni a száműzött főpapot, megfogalmazásai sok helyen nem nélkülözték a kedélyességet, sőt a humort sem. A hevenyészett, kapkodó megfogalmazást gyakran tagolta a főpapot sorainak továbbgondolására sarkalló három pont, több rövidítést nyilván azért használt, mert tudta, hogy Lonovics számára egyértelmű, kikre gondol. Hogy Lonovics miként fogadta Lévay levelét, pontosan nem tudjuk, de aligha kételkedhetünk az otthoni paptárstól érkezett együttérzés bátorító hatásában.

Kitérőként megemlítjük még, hogy Lonovics és Lévay kapcsolatáról sokat elmond az a – Fábry Ignác kassai püspökhöz 1866-ban írott – levél,¹⁸ amelyben előbbi Lévay kassai koadjutorságát próbálta előmozdítani, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy püspöki székhez juttassa. Beszámolt arról, hogy Bécsből való visszatérése óta folyamatosan kapott híreket a súlyos szembetegséggel küszködő Fábry állapotáról,¹⁹ aki korábban is megkereste bizalmasan Lonovicsot a püspökségről való lemondási szándékával kapcsolatosan. Lonovics határozottan próbálta erről Fábryt lebeszélni, rendkívül pozitív méltatásban biztosította őt a méltóság ellátására való alkalmasságáról, ezért külön el is küldte titkárát, Hopf Jánost Kassára. A hosszas udvariaskodás után rátért arra, hogy – a köztük lévő rendkívül bizalmas, baráti viszonyra tekintettel – javasolja egy koadjutor kinevezésének kezdeményezését, és javaslatot is tett Lévay Sándor személyében: „Ez a

honarulás vádjával, fogságot is szenvedett. Konzervatív politikai alkatáról, 1848–49-es tevékenységéről ld. részletesen: Szokolszky Bertalan: A százéves kassai püspökség, 1804–1904. Kassa, 1904. (továbbiakban: Szokolszky, 1904.) 90–99.; Zakar Péter: A Csanádi egyházmegye kormányzata 1848–1849-ben. In: *Aetas*, 2011. 4. sz. 82–101.

¹⁶ Fábry Ignác Lonovics Józsefnek. Pest, 1849. október 20–21. – OSzKkt. Fol. Hung. 1920. III. 222r–v. (Fábry így fogalmazott: „Az egészben [ti. a Lonovics elleni eljárásban] én csak azt látom, hogy ki-ki egészen kitervezi, miképp kellett volna fellépni excellenciádnak, hogy a forradalmat megakassza, és mivel ezen hibás felfogásnak nem felelt meg excellenciád, tehát bűnös.”) Ld. továbbá: Fábry Ignác nyilatkozatai Lonovics József ügyében. Temesvár, 1849. október 19. (Kreminger Antal szegedi plébánossal közösen.) – Uo. 65r–v.; Temesvár, 1849. – Uo. 47r–v.; Temesvár, 1849. december 29. – Uo. 75r–v.; Lonovics József levele Fábry Ignácnak. Melk, 1850. március 17. (fogalmazvány) – Uo. 161r–v. stb. Később – a már püspök – Fábry nyilatkozatának komoly szerepe volt abban, hogy Lonovics Melkből Bécsbe költözhetett. Fábry Ignác nyilatkozata Lonovics Józsefről. Kassa, 1853. január 26. – Uo. 304r–307v.

¹⁷ Szokolszky, 1904. 99.

¹⁸ Lonovics József Fábry Ignácnak. S.l., s.d. (1866) – Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár Kézirattára. (továbbiakban: EFKkt.) Ms. 1068/71.

¹⁹ Lonovics levele 1866 első felében, legkésőbb ősszel keletkezhetett, ugyanis a betegeskedő Fábry október közepén teljesen elvesztette látását. A vak főpap néhány hónap múlva teljesen megbénult, hosszas szenvedés után 1867. június végén hunyt el. Szokolszky, 1904. 111.

jó Lévy Sándor címzetes püspök s hétszemélynök, ki más ezerek felett bőven bír mindazon tulajdonokkal, melyek arra szükségesek, hogy a választandó coadjutorban nmgod [= nagyméltóságod], s hadd adjam hozzá, enmagam is teljesen megnyugodhassunk.” Hosszasan dicsérte Lévy tehetségét, ismereteit, tapasztalatait, jószívűségét, s még azt is megemlítette, hogy „mint zemplényi születésű, kedves leendne a megyebeli előkelő uraknál”.²⁰ Szóba hozta azt is, hogy esetleges kinevezése esetén Lévy megtartaná egri nagyprépostságát, s Lonovics elég egyértelműen kérte Fábryt, hogy koadjutorként Lévyt szállással és „egy szerény évi összeggel” is támogassa. Sürgette, hogy mielőbb kérje Lévy koadjutorságát, s még azt is megemlítette, hogy az uralkodó Fábry „ritka kegyes érdemeinek tekintetéből” biztosan teljesíteni is fog. Lonovics hangsúlyozta, hogy az ötlet nem Lévytól eredt, hanem saját döntéseként fogalmazódott meg, viszont már tájékoztatta a tervről a jelöltet. Érdekes megjegyezni, hogy a dolog rendkívül bizalmas természetű volt, mert Lonovics nyomatékkal kérte Fábryt, hogy tartsa titokban, sőt levelét vagy semmisítse meg, vagy adja vissza a személyes küldötteként érkező Hopfnak. (Ez – nem tudjuk, miért – nem történt meg.)

Lévy kassai koadjutorsága mellett korábban mások is igyekeztek „lobbizni”. Szentiványi Vince bizalmas leveléből²¹ tudjuk, hogy egy megbízottja útján maga is Fábry tudomására hozta a Lévyval kapcsolatos tervet. Fábry arról értesítette Szentiványit, hogy nem emelt kifogást a személyét illetően, szóba hozta azonban „skrupulusait”, melyek főleg a káptalan tagjai részéről nehezítették volna Lévy kinevezését. Szentiványi így írt Lévynek: „Már én konzervatív jellememnél fogva megszoktam minden jót konzerválni, és így konzerválni szeretem azokat is, kiket én jó barátimnak tartok részemről.” (Érdekes, hogy – Lonovicshoz hasonlóan – Szentiványi is minél teljesebb titkolózásra és óvatosságra emlékeztetett, „nehogy az ún. jó barátok elrontsák” az ügyet.) Hogy végül miért nem valósult meg Lévy kassai koadjutorsága, pontosan nem tudjuk, csak sejtethetjük, hogy ebben a Lévy karrierjére féltékeny paptársai, esetleg 1848-as tevékenysége is játszhatott szerepet.²² A sors tragikus vonása, hogy a változatos egyházi karriert befutott Lévyt csak 1872. augusztus 20-án nevezték ki Bartakovics egri érsek

²⁰ Ez egyébként pontatlanság, talán fogalmazási hiba volt Lonovics részéről, Lévy ugyanis az Abaúj vármegyei Bistén született. Esetleg ezzel is Fábryra akart hatni, utóbbi ugyanis valóban zemplényi volt, Sátoraljaújhelyen született.

²¹ Barkóczy Ferenc Szentiványi Vincének. Kassa, 1866. április 24. illetve ennek hátoldalán: Szentiványi Vince ismeretlennek (Lévy Sándornak). Málca, 1866. április 27. – EFKKt. Ms. 1068/70. Szentiványiról ld. 58. sz. jegyz. 1849 utáni karrierjéről találóan írta Szinnyei József, hogy „mint ügyes, tehetséges, mindenre kész, finom modorú gavallér hivatalnok igen keresett ember volt”, fővárosi királyi biztosi tevékenysége után „nagy léptekkel haladt előre a legmagasabb polcokig”, 1861-től a hétszemélyes tábla bírása, majd elnöke (megjegyezzük: Lonovics és Lévy is a testület tagja volt), 1863-tól valóságos belső titkos tanácsos. Az 1860-as évek elején a konzervatívok egyik legismertebb alakja, névtelen röpiratokat is írt „a magyar nemzeti politika helyes iránya” tárgyában. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp., 1891–1914. [Online: mek.oszk.hu – 2012. október.]

²² Fábry halála után a kassai káptalan Árossy József nagyprépostot választotta káptalani helynökké. Szokolszky, 1904. 111.

segédpüspökévé utódlási joggal, de amikor Bartakovics elhunyt, már Lévay is nagyon beteg volt, ezért az érseki méltóságot nem tölthette be.

Lévay viszont még meleg hangú levélben gratulálhatott Lonovics Józsefnek, amikor 1866 őszén értesült a kalocsai érseki kinevezésről.²³

DOKUMENTUM

Kegyelmes Uram!

Kimondhatlan örömemre szolgált, hogy Bécsben a Mülki Prelatus úrral találkoztam, vele Excellenciádról szólhattam, s e tiszteletteljes, bizodalmas sorokat küldhetem általa.

Nem kételkedtem, miként Excellenciád magas lelke jelen helyzetében is talál megnyugvást, hiszen épen a kísértetek óráiban tűnik ki a nemes lélek, és a szerencse karjai közt azon nyomorult társaink is (vagy tán épen ők) boldogoknak érzik magokat, kik Excellenciádra és a magyar egyházra a dúló fergeteget leidezték! Sok milliók imádsága hat fel naponkint Istenhez Excellenciáért, és Istenben – ki az igazság Istene! – fel fogja találni Excellenciád a helyzetében megkívánt erőt, mi pedig, annyi milliók, Benne találjuk azon biztosítékot, miszerint Excellenciádat nem sokára azon helyen látandjuk tündökölni, melyre nagy lelke jogosítja, s az árva magyar egyháznak minden igaz tagja egy szívvel és lélekkel óhajtják.

Excellenciádnak irántam első ifjúságom ólta kitüntetett atyai indulata kegyesen veendi bizonyosan, ha sorsomról tudósítandom. Alig értem Egerbe, már Pálma, Aszalay, Fejér János új zivatart támasztottak ellenem.²⁴ Előbb is részük volt sanyarú sorsom-

23 Lévay Sándor Lonovics Józsefnek. Pest, 1866. október 17. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. IV. 740r–741r.

24 Pálma Pál (1789–1866) egri érseki irodaigazgató, főesperes, 1837-től haláláig maklári plébános. Aszalay László (1794–1869) erdőkövesdi plébános, Nógrád és Heves megyék táblabírája. (Csak 1861-től lett kanonok. Testvére, Aszalay József híres térképész, 1849-ben az orosz táborban kormánybiztos volt.) Fejér János (1785–1870 körül) egri egyházmegyes pap, több helyen plébános, a nyugalmazott papok egri intézményének igazgatója. (1860-tól prépost és alesperes.) Utóbbi személlyel 1848 végén Lévay még bizalmas kapcsolatban volt. Erre utal, hogy egy levélben arról értesítette: bizonyos „Detrik úr” (feltehetően: Detrich Pál – 1805–1858 – 1843–1848 közötti kisházi plébános) elfogatását elhalasztották, ezért kérte Fejért, hogy „további intézkedésig legszigorúbb felügyelet” alatt tartsa őt, még a szobája kulcsát is átadta neki. Lévay Sándor Fejér Jánosnak. Eger, 1848. december 12. EFKKt. Ms. 1068/66. sz. augusztusban Lonovicsal is kapcsolatban állt, az egyházmegyei zsinat ügyében fordult leendő érsekéhez. Fejér János Lonovics Józsefnek. Eger, 1848. augusztus 25. – OSzKKt. Fol. Hung. 1920. II. 354r–359v. Szempontunkból érdekes, hogy Fejér Lonovicsnak írott levelében Lévay ellen indított támadást. Az augusztus 2-i főegyházmegyei zsinaton ugyanis Lévay elnökölt, aki – Fejér állítása szerint – a papi nyugdíjintézet ügyében saját álláspontját vita nélkül erőltette rá a megjelentekre. Arról is írt, hogy Fejérnek az előző érsek, Pyrker János László bizalmasan elmondta, hogy Lévay meg akarja szüntetni a nyugalmazott papok közös intézményét, azok csak készpénzt kaphatnának, s abból saját maguk választhatnák meg lakóhelyüket. Fejér nagyon negatívan írt Lévay magatartásáról, mondván: az augusztus 2-i zsinaton saját embereivel vette körül magát, s „e tárgy eránt az elnök által kitűnő tüzzel és szenvedéllyel oly terve adatott elé, melyre az akkori tárgyalásnak, vagyis inkább mondhatni csak elszavalásnak rohanó folyama miatt észrevételeimet, habár akartam volna is, elé nem adhattam”. A készpénzben történő nyugdíjazásra vonatkozó tervek (melyek „a márciusi szabadság időszakától óta mind inkább általánosodtak”) Fejér szerint rosszak és veszélyesek, terjedelmes elemzésben érvelt a papi nyugdíjas otthonok fenntartása mellett, olcsóbbnak és célszerűbb-

ban... s most midőn elveszettnek hittek, s Egerbe visszatérni láttak, nem volt határa a szégyennek és bosszúvágnak. Már előbb betöltötték az Egerben tanyázó két tábornokot minden aljas eszmével ellenem. S midőn a káptalan január 21-én két üres stallumra felterjesztést készített, s a két első nem lett kedve szerint proponálva, tüstént feladtak gr. Castiglioni tábornoknak²⁵ és b. Haynaunak, hogy én a gutgesinnteket²⁶ üldözöm, a káptalanban klubot képeztem ellenök, rávettem a káptalant, hogy Pálmát és Aszalayt mellőzze és a kanonokságokat pénzért konferálja!!! Hogy most is én kormányzom a megyét idegen név alatt, hogy Egerben a felség ellen szónoklatokat tartottam, hogy a b. Fischer vagyontömegét²⁷ a végrendelettől eltérő célokra utalványoztam s.a t., s.a t. És íme, anélkül, hogy a legkevésbé is ki lettem volna hallgatva, b. Haynau írt a primásnak,²⁸ hogy miután még én most is Verderblichen Einfluß²⁹ gyakorlok az egri megyében „diesen schlechten Priester (engem) aus den Erlauen dioecese zu entfernen in den deficienten Stand zu übersetzen, und ein jeder öffentlichen Funktion aus zu schließen”³⁰ – tartozik a primás! Ez közölte a dolgot Roskoványival,³¹ s Rosk.[oványi] velem. Én tüstént kinyilatkoztattam, mikép: 1. Az eljárás helytelen, mely a pört ítélettel kezdi. 2. A rendelet alapja rágalom. És így 3. Én Egerből ugyan elhúzni egy üdöre magamat kész vagyok, de in deficienten Stand³² tétetni magamat nem engedem, előbb, mint ha egyházi pör útján convincálnak,³³ és beneficiumomat soha és semmi esetben sem resignálok³⁴ etc. A primás ez értelemben írt Haynaunak, kitől a mai napig se jött újabb rendelet. Én

nek tartva e megoldást. (Nyilván nem függetlenül attól, hogy ő maga is ilyen intézet igazgatója volt az egri főegyházmegyében.) Bár hangsúlyozta, hogy mellőzni akarta „az e tervben rejő személyeskedési irányt”, végig elítélően beszélt Lévy személyéről s a káptalani helynök 1848-as magatartásáról.

25 Castiglioni, Heinrich gróf (1790–?, más adatok szerint: 1792–1853) császári altábornagy, többek között a soproni katonai kerület parancsnoka.

26 Gutgesinnt = megbízható, a Habsburg-kormányzathoz hű.

27 Báró Fischer István (1754–1822), 1807-től haláláig egri érsek, számos humanitárius intézkedés, plébánia-alapítás fűződik a nevéhez, itt hagyatékáról van szó, végrendeletében ugyanis jelentős összegeket szánt a főegyházmegye céljaira.

28 Az esztergomi érseki székről a Batthyány-kormány előterjesztésére V. Ferdinánd által 1848 nyarán kinevezett (a pápa által meg nem erősített) Hám János 1849. július 14-én lemondott, helyére már július 21-én kinevezték Scitovszky Jánost (1785–1866), korábbi rozsnói és pécsi püspököt.

29 Verderblichen Einfluß = káros befolyás.

30 „diesen schlechten Priester (engem) aus den Erlauen dioecese zu entfernen in den deficienten Stand zu übersetzen, und ein jeder öffentlichen Funktion aus zu schließen” = „hogy ezt a rossz papot (engem) az egri egyházmegyéből távolítsák el és hivatala ellátására képtelennek nyilvánítsák, és minden nyilvános funkcióból zárják ki”. (A német fordításban Horváth Zita és Salánki Ágnes nyújtottak segítséget, ezúton is köszönjük. – A Szerzők.)

31 Roskoványi Ágoston (1807–1892): tanulmányai után rövid ideig maklári káplán, majd az egri főegyházmegyében több funkciót is betöltött (érseki titkár, irodaigazgató, szentszéki ülnök), 1836-tól kanonok, több nevezetes egyháztörténeti monográfia (dokumentumgyűjtemény) szerzője, a főegyházmegyei káptalan országgyűlési követe, később – Bartakovics érseki kinevezése előtt – a főegyházmegye káptalani helynöke, 1851 novemberétől váci, 1859-től haláláig nyitrai püspök. (Ld. még 52–53. sz. jegyz.)

32 In deficienten Stand = hivatalképtelenné, hivatalától megfosztott állapotba, ld. 30. sz. jegyz.

33 Convincálnak = rábizonyítanak, elítélnék, megcáfolnak.

34 Beneficium = itt: megbízatás, hivatal, pozíció. Resignál = lemond, eláll valamitől.

pedig a primáshoz, onnét Pestre menve vizsgálatot sürgettem, mely a rendőrség által, mint hallom, az egri és kassai megyékben 8 helyen tétetett meg, kihallgattatott 32 tanú, és csak egyetlen egy sem terhel! Ennek folytán a policia a haditörvényszéknek, ez pedig Haynaunak nyilatkozatot adott, miszerint 1. A Lévay ellen feladott vádak alaptalan rágalmak, mert 2. L.[évay] haza menetel után elvonulva élt, s hol megjelent, mindenütt kibékítő szellemben nyilatkozott. 3. L.[évay] egyáltalában status ellenes befolyást nem képes gyakorolni, s ezért 4-er kívánatos, hogy mielőbb Egerbe térjen vissza, s ott, vagy bárhol is, minél tágasabb hatáskört nyerjen s. a t. E nyilatkozat B. H.[aynau]-nál van hetek oltá, de resolutio³⁵ nem jó... Legújabbán megkértem a primást, szóljon B. H.[aynau]-val s végezze be ügyemet. Tette-e, nem tudom. A jövő kedden jó Bécsbe, fogok vele szólni. Február oltá Egren kívül kell vándorolnom. A primás, Bartakovics,³⁶ maga Haynau, és minden más ember fürdőbe utasít még néhány hétre, pedig nem csak testi, hanem lelki erővel is megáldott Isten, legyen áldott szent neve! Az egyetlen egy betegséget, melyet zsebembe érzek, a fürdőzés csak nevelni fogja!!! A gyermeknek azért kell fürödni, mert nolle, velle,³⁷ mert szereti édesanyja, nekem pedig azok miatt kell fürödnöm, akik nem szeretnek! Mit írtam? (Bartakovics úr közmondása minden harmadik szó után.) Új érsekünk azzal biztat, hogy ha ő installálva lesz, fedezve leszek minden baj ellen. Meglátjuk! Különben feltett szándékom Sz. Florianba, vagy Lilienfeldre³⁸ vonulni el egy pár esztendőre, vagy legalább addig, míg a jelen botrányos politikai s egyházi irány megbukik. Dominus providebit!³⁹ Bocsásson meg Excellenciád kegyesen, ha önmagammal ily hosszan bíbelődtem!!!

Az egyházi ügyek nálunk, ha nem is spanisch-polnisch, legalább igen polnisch mennek! Scitovszky ÖH[erceg]sége nem különben, mint a Belagerungs Zustand⁴⁰ magasztos protektorai folyvást szútyongatják szegény papjainkat. Az egyházi fő hatóság új kánonokat készít, hogy törvény legyen, mi szerint kelljen büntetni, a másik dominatus⁴¹ hatóság pedig saját kánonjára ígéri lehúzni s ötvannel biztatja a szegény papot, ha kegyes őt hibásnak tartani, s így a kánonok-[ra] és kánonenekre⁴² egészen új divat világ derült! A primás, Danielik⁴³ és társaik egy üdő oltá az egyházi függetlenséget kezdték em-

35 Resolutio = végzés, határozat.

36 Bartakovics Béla (1791–1873) pappá szentelése után káplán, Nagyszombatban érseki helynök, később honti főesperes, 1844-től rozsnyói püspök. 1850. április 2-től haláláig egri érsek, a főegyházmege számos fejlesztése fűződik nevéhez.

37 Nolle, velle = akarva, nem akarva.

38 Sankt Florian ágostonrendi, Lilienfeld ciszterci rendi kolostor Ausztriában.

39 Dominus providebit! = Az Úr gondoskodik!

40 Belagerungs Zustand = ostromállapot, rendkívüli állapot, a közhatalom katonai hatóságok általi gyakorlása.

41 Dominatus = a római császárkor nyílt önkényuralmi periódusa, itt az 1849-et követő osztrák császári önkényuralomra is használta a levélíró.

42 Kánonen = minden bizonnyal a „Kanone” (ágyú, német) szó többes száma, itt a „kánonok” mellett Lévay szójátékként alkalmazhatta.

43 Danielik János (1817–1888) eredetileg a rozsnyói egyházmege papja, teológiai tanár, 1848-ban a

legetni, azomban az útcái suhanc is szemökbe mosolyog, annál inkább a kormány és az egyházi rend tagjai, miután a bécsi pap klub tagjainak működése országszerte tudva van, ... s tudva, kik buktatták meg az egyház önállóságát főpapjaiban... csak azért, hogy ennek ilyen, amannak olyan akta [?] jusson! Minél inkább nehezednek a körülmények... ébred némely magas polcra jutott keblekben a kis bíró, s ezt lehetlen észre nem venni. A nemes klub tagjai is meghasonlottak, miután nem jutott mindeniknek az, amit kívánt és reménylett... épületes hallani egymás irányában tett nyilatkozataikat... Most mindenik roszalja, ami Bécsben történt, s mindenik ártatlan... A Herceg⁴⁴ bizodalját közölök csak az egy F...sy bírja már, s ez is kedvetlen, mert midőn püspökséget kértek részére, Erdélyre utasították, itt pedig minden fáradtságok, kaballák által sem lehetett reábirni az öreg urat a lemondásra!⁴⁵ Most tehát elhatározott, hogy az öreg úr gyenge, tehát koadjutor⁴⁶ kell neki! S magában értetődik, hogy ez nem lehet más, mint F.-sy, s proponálva van!⁴⁷

Június utoljára püspöki tanácskozás hirdettetett Esztergomba, s egyebek közt kitűzött a káptalanok jövedelmeinek szabályozása, anélkül, hogy a káptalanok is meghívattak, vagy csak értesítették volna is. Azonban most már ez is elmarad, mert csak egy-kettő ígérkezett a megjelenésre!⁴⁸ A káptalanok zúgnak. Az alsóbb papság gúnyosan mosolyog, s várja a jövendőt, készülve ott fogni fel követeléseinek fonálát, hol azt a forradalom félbeszakítja, s most annál biztosabban reményl célt érni, mert azt hiszi, hogy a tekintélyek üdeje lejárt, s a püspöki karban miként organizáltatik, se nyilvános karakter, se intelligencia nincs! Mennyiben igaz az utóbbi állítás? Nem keresem, de már magában az ily opinio⁴⁹

Religio és Nevelés, majd a *Religio* c. lapok szerkesztője, 1849 októberétől egri kanonok. Az 1850-es években Kemény Zsigmond barátja, az önkényuralom korában cikkei miatt börtönbüntetést is szenvedett. 1853 nyaratól (Fogarasy Mihályt követően, ld. 13. sz. jegyz.) a Szent István Társulat helyettes elnöke, később a Szent László Társulat kezdeményezője (melynek első elnöke éppen Lonovics József lett), c. püspök, helytartótanácsi előadó, a kiegyezés után Egerben élt.

44 Bizonytalan, hogy a célzás kire vonatkozik. Minden bizonnyal Windischgrätzre, aki 1848 végén a cs.kir. csapatok főparancsnoka volt, s 1849 januárjában fogadta a magyar püspöki kar hódolatát. De lehet, hogy Joseph Lobkowitz hercegről, császári szárnysegédéről van szó, aki 1848. október végén Olmützben fontos szerepet játszott, amikor Fogarasy Mihály át akarta adni a magyar főpapok emlékiratát az uralkodónak.

45 A célzás (Csíktusnádi) Kováts Miklós (1769–1852) erdélyi püspökre vonatkozik, aki haláláig megtartotta pozícióját. Utóda viszont nem Fogarasy, hanem Haynald Lajos (1816–1891) lett, aki 1864-ben mondott le az erdélyi püspökségről, később kalocsai érsek lett, Haynald posztját pedig Fogarasy kapta.

46 Koadjutor = a megyéspüspök mellé beosztott, utódlási joggal rendelkező, különleges jogokkal felruházott püspök vagy érsek.

47 Proponálva = előterjesztve. Az erdélyi püspökség sorsa egyébként az önkényuralom elején nem Lévy itt közölt értesülései szerint alakult. 1851. augusztus 12-én az uralkodó Kováts Miklós erdélyi püspök mellé koadjutorként, az erdélyi egyházmegye utódlási jogú segédpüspökének nem Fogarasyt, hanem Haynaldot nevezte ki. Ld. minderről: Lakatos Andor: Haynald Lajos, mint erdélyi püspök (1851–1864). In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2005. 1-2. sz. 83–120.

48 A püspöki tanácskozásra csak 1850. augusztus 24. – szeptember 1. között került sor Esztergomban. Ld. erről pl.: Zeller Árpád: *A magyar egyházpolitika, 1847–1894. I. köt. Bp., 1894. 199–200.*

49 Opinio = vélemény.

is veszélyes... Nem titkolhatom el Excellenciád előtt, mikép én a magyar egyház jövődjé felett végtelenül aggódom! Biztat az, mikép egy hatalmas Isten őrökdi felettünk. De Isten utai megfoghatatlanok, s emberileg számítva, amennyire dolgaink jelen állását tekintem, hinnem kell, mikép keserű kísértetek küszöbén állunk!

A prímás a püspökségek bétöltését jó fel sürgetni. In petto⁵⁰ vannak: Váradra Szaniszló,⁵¹ Vácra Suchich,⁵² [?] Fehérvárra Roskoványi⁵³ – vagy e kettő cserélve, Besztercére Moyses, a zágrábi.⁵⁴ Csanádra senki sincs még proponálva. Bartakovics [...] Szikszón fog lakni egy pár hét múlva, ott várja be installációját, miután Kollárcsik⁵⁵ már kiszorítja Rozsnyóról.

Mit mondjak a politikáról? A kormányvezetők vas következetességgel akarják rendszeröket átvinni. Az úgy nevezett ókonzervatívok figyelmeztetése elhangzott. A legjobb, leghívebb kormányférfiak közül részint önként léleptek a nekik adott hivatalokról, részint akarattok ellen leszorítottak. Az elégületlenség általános. A fizetett lapok ámitják a kormányt s népet egy iránt. Semmi bizodalom a kormány iránt, még magokban a kormány hivatalnokaiban is, és mégis egy lépés sem történik a bizodalom élesztésére. Felső-Magyarországon valami Sveczeni⁵⁶ miniszteri biztos terjeszti a kom-

50 In petto = szó szerint: „kebelben”, értsd: eldöntve, de még titokban tartva, szándék szerint.

51 Szaniszló Ferenc (1792–1869) 1835-től nagyváradi kanonok, később a pesti papnevelde rektora, a Helytartótanács egyházi ügyekkel foglalkozó tisztviselője, 1848-ban ferences kolostorokban visszavonultan élt, 1850. szeptember 5-én nevezte ki az uralkodó nagyváradi püspökké. (1868-ban a pápa elfogadta lemondását, Bécsben hunyt el.)

52 A név nem olvasható pontosan, nem tudjuk, Léway kire gondolhatt, feltételezésünk szerint vagy tévesen fogalmazott, vagy talán Soich (Soić) Vencelre (1814–1891) célzott. A zenggi (Zengg-Modrusi) egyházmegyében tevékenykedő Soich azonban nem lett ekkor egyik egyházmegye főpásztorja sem, 1853-ban kapott kanonoki, 1869-ben püspöki kinevezést. (1875-ben lemondott.) Az 1845 óta vacantiában lévő váci püspökség élére csak 1851 áprilisában neveztek ki Roskoványi Ágostont. Ugyanekkor kapott székesfehérvári püspöki kinevezést Farkas Imre (1788–1866) is, méltóságát haláláig viselte. Elképzelhető, hogy Léway sietségében eltévesztette a nevet, ugyanis Szutsits Pál Mátyás (1767–1834) valóban volt korábban székesfehérvári püspök (1827–1830 között), aki később haláláig a diakovári egyházmegyét irányította, de a levél írásakor már 16 éve nem élt. A fehérvári püspökségről részletesen: Mózessy Gergely: A székesfehérvári egyházmegye 1848/49-ben. In: „Akit szolgálatok, egy árva hon volt...” Szerk.: Csurgai Horváth József – Demeter Zsófia. Székesfehérvár, 2000. (Közlemények Székesfehérvár történetéből, 1.) 195–211.

53 Roskoványira ld. 31. sz. jegyz.

54 Moyses István (1797–1869) felszentelését követően több helyen káplán, 1830-tól Zágrábban egyetemi tanár, majd kanonok, 1849 júliusától egy évig Bécsben horvát megbízott, majd 1850 őszétől haláláig besztercebányai püspök. Püspöki kinevezésében magyarellen nemzetiügyi szempontok is szerepet játszottak, ld. erről: Herger Csabáné: A summum jus patronatus a 19. századi Magyarországon. In: Századok, 2007. 6. sz. 1514–1537., 1530.

55 Kollárcsik István (1796–1869) plébános, 1834-től kassai és rozsnyói kanonok, részt vett az 1832–1836. évi országgyűlésen. 1848-ban apát, 1850 áprilisában neveztek ki rozsnyói püspökké, az egri érseki székre emelt Bartakovicsot váltotta. (Vö. 31. ill. 36. sz. jegyz.)

56 Swieceny, Heinrich: az osztrák belügyminisztérium tanácsosa, 1849 végén neveztek ki a kassai katonai kerület miniszteri biztosának. Már 1850 májusában visszarendelték állomáshelyéről (úgy tűnik, Léway Sándor erről a levélírásig nem értesült), állítólag a magyar konzervatívok fogalmaztak meg különböző vádakokat a személyével kapcsolatosan, utóbbiak megegyezhetnek a Léway által írottakkal. Ld. erről: Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmuskori levéltár. Bp., 1965. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 4.) 279.

munizmus elveit a nép között. Az ingerültség már nagy, Isten őrizzen a kitöréstől! Ez az úr ugyanaz, akinek a galíciai mézszárlások tulajdoníthatnak. S a pesti német kormánylap nem iszonyodott egyik számában azzal ijeszteni a nemességet, hogy Sveczeni megmutatta Galíciában, mikép kell a refraktárus⁵⁷ nemességgel bánni, s azt meg fogja mutatni Magyarországon is! Jósika, Apponyi, Zichy Ferenc, Babarczy, Szentiványi, Somsich⁵⁸ etc. elhúzták magokat, nincs semmi reményök a kormányt eltéríteni a megkezdett ösvénytől, melyen előbb utóbb a trónt és összes birodalmat veszélyesen kompromittálja.

Pesten a biztosok s követek faggatása nagyban folyik. Nem tudom, mi alapon? Augusztusra általános bocsánatot várnak.

Az egri megye papjai közül Sisvayval resignáltattak és Strbával.⁵⁹

Talán még e nyáron lesz szerencsém Excellenciádnak kezeit megcsókolhatni, hihetőleg Gasteinba⁶⁰ megyek fürdőbe, s visszajövet Mölkbe kiszállok. Engedje Isten, hogy Pesten vagy Egerben előbb találkozassunk! Ez lelkennek legforróbb óhajta!

Ajánlom magamat Excellenciádnak tapasztalt atyai kegyeibe, s kézcsókolás mellett fiúi mély tisztelettel öröklök.

Pesten, jún. 22. 1850.

Excellenciádnak

háládatos tisztelője,
Lévay Sándor

*Busku Anita Andrea*⁶¹

*doktorjelölt, Miskolci Egyetem BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola
Fazekas Csaba*

PhD habil. egyetemi docens, Miskolci Egyetem BTK Politikatudományi Intézet

57 A szót eredetileg a francia forradalom idején azokra a papokra használták, akik megtagadták a községi eskü letételét, itt átvitt értelemben a központi hatalomnak való ellenszegülést jelenti.

58 Az 1848 előtti konzervatív tábor prominens személyiségei: Jósika Miklós (1805–1860) 1848 előtt erdélyi kancellár, a szabadságharc alatt a bécsi udvar tanácsadója. Apponyi György (1808–1899) 1848 előtt magyar kancellár, a konzervatívok vezéralakja. Zichy Ferenc (1811–1900) 1848-ig a helytartótanács alelnöke, 1848 végétől Pozsony vármegye császári biztosa, majd hírhedt „muszkavezető”, vagyis a cári sereg mellé rendelt cs.kir. főhadsergebiztos. Babarczy Antal (1813–1881) az utolsó rendi országgyűlésen Csongrád vármegye konzervatív követe, helytartótanácsi tanácsos, a szabadságharc alatt császári biztos, később a nagyváradi katonai kerület főbiztosa. Szentiványi Vince (1811–1868) 1848-ig a Helytartótanács tisztviselője, 1849 augusztusától a főváros cs.kir. főbiztosa. (Vö. 21. sz. jegyz.) Somsich Pál (1811–1888) az utolsó rendi országgyűlésen Baranya vármegye konzervatív követe, előbbiekkal ellentétben a szabadságharc alatt nem vállalt szerepet.

59 Sisvay Márton (1808–1853) egri plébános, 1848-ban a Heves megyei nemzetőrség tábori lelkésze, a szabadságharcot támogató beszédeiről vált ismertté, Szemere Bertalan is nagy elismeréssel emlegette. Tevékenységéről ld.: Zakar Péter: „Kossuth a magyarok Mózese”. Liberális egyháziak Kossuth-képe 1848/49-ben. In: *Aetas*, 2003. 3-4. sz. [Online: <http://www.aetas.hu> – 2012. május.] Strba Antal: az egri főegyházmege papja, Edeleny első plébánosa, szolgált Szomolyán is.

60 Bad Gastein: ismert és kedvelt fürdő- és üdülőhely Salzburg tartományban.

61 Busku Anita Andrea publikációt megalapozó kutatása a TÁMOP 4.2.4.A/1-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program - Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program címűkiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.